

УДК 338.432:332.1

СТІЙКІСТЬ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА**Карбанов О.В.***Північний офіс державної аудиторської служби України*

В статті визначені проблеми забезпечення стійкості аграрної галузі регіону. Запропоновані авторські тлумачення категорій «економічна стійкість регіону» і «економічна стійкість аграрної галузі». Класифікація категорії «стійкість розвитку аграрної галузі регіону» доповнена інтелектуально-інноваційною складовою. Сучасний етап розвитку управління національною економікою характеризується інтенсифікацією процесів переходу до соціально-ринкового типу регіональної політики, орієнтованої на прискорення темпів і підвищення якості економічного зростання. Регіональні особливості виробничої діяльності аграріїв і посилення соціально-економічного значення аграрного сектора економіки обумовлюють необхідність розробки і обґрунтування методологічних положень, спрямованих на рішення багатопланових і різноаспектних проблем забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі на рівні регіональних структур. Запропонована структурна модель управління стійкістю розвитку аграрної галузі регіону. Визначені функції і місце держави в її забезпеченні.

Ключові слова: стійкість, регіон, аграрне виробництво, управління, держава, розвиток

UDC 338.432:332.1

THE DEVELOPMENT STABILITY OF THE SUBJECTS OF AGRICULTURAL PRODUCTION**Karabanov O.V.***Ukrainian north head office of government audit service*

The problems with providing the stability of the agricultural branch of economy at the regional level are investigated in the article. The author's definitions of the term "economic stability of the region" and "economic stability of agricultural branch of economy" have been proposed. The classification of the category "stability of development the regional agriculture" is proposed to be expanded with use of intellectual-innovation component. The modern stage of development the national economy management is characterized by the intensification of transition processes to social-market type of regional policy which is focused on accelerating the tempo and quality of economic growth. Regional distinctions of agricultural production as well as the growing its social-economic meaning commonly determine the necessity of elaboration the methodology of resolving the problems of providing the stable

development of agricultural branch of economy at the regional level. The structural managerial model of providing the stability of development the regional agriculture has been worked out in the article. The functions and tasks of government in this model have been identified.

Keywords: stability, region, agricultural production, management, state, government, development

Актуальність проблеми. В умовах наростаючих темпів урбанізації для багатьох країн світу, у тому числі і для України, все актуальніше стає проблема забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі. Найгостріше питання стійкого і комплексного розвитку стоїть в аграрних регіонах нашої країни, де ця форма територіальної організації населення і виробництва переважає. З урахуванням того, що пріоритетним напрямом національної політики України є забезпечення населення якісними продуктами харчування в широкому асортименті і достатній кількості, наукова проблематика розвитку аграрної галузі дуже актуальна. Її рішення багато в чому залежить від стану і умов функціонування сільського господарства, яке зазнало істотні трансформаційні зміни в результаті проведених впродовж 1990-х років реформ і, незважаючи на це, продовжує залишатися в складному фінансово-економічному становищі.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемам стійкого розвитку аграрної галузі присвячені класичні праці Ф. Баталіна, Н. Вавілова, С. Вітте, В. Докучаєва, Н. Кондратьєва, І. Пасхавера, А. Фортунатова, Б. Ястремского. Закладені ними концептуальні положення стійкості і стабільності отримали подальший розвиток в дослідженнях І. Гришової, І. Крюкової, В. Лагодієнка, О. Митяй, В. Сафонова, С. Стоянової-Коваль та інших. Проблеми формування наукових основ стійкого розвитку аграрної галузі також знайшли відображення в роботах багатьох українських учених-економістів: В. Вернадського, Б. Данилишина, М. Кропивко тощо.

Питання відтворення і раціонального використання ресурсного потенціала аграрної сфери досліджували П. Борщевский, И. Лукінов, А. Мазур, О. Мороз, С. Мартинов, А. Онищенко, Г. Підлісецький, П. Саблук, О. Скинутий, Р. Тринько, М. Федоров, А. Царенко, А. Чупис, В. Шиян, А. Шпикуляк, В. Юрчишин. В той же час питання забезпечення

стійкого розвитку аграрної галузі на рівні окремого регіону досліджені ще недостатньо і до того ж залишаються дуже гострими.

Мета та завдання статті полягає в дослідженні теорії і суті поняття «стійкість аграрної галузі регіону», тлумаченні термінів «економічна стійкість регіону» і «економічна стійкість аграрної галузі регіону», вдосконаленні категорії «стійкість розвитку аграрної галузі регіону», виділенні її рівнів, розробці моделі управління нею, визначенні функцій держави в забезпеченні стійкості розвитку аграрної галузі, формуванні функціональної моделі управління стійкістю і розвитком аграрної сфери регіону на основі індикативного планування.

Викладення основного матеріалу досліджень. Аналіз макроекономічних показників економіки України свідчить, що її аграрна галузь нині являється мало не єдиною, фактично витягаючою всю економіку країни. За даними МВФ, в 2015 р. в Україні ВВП на душу населення склав 3862 дол., що менше, ніж в Албанії або Монголії. В цілому це говорить про кризовий стан вітчизняної економіки, особливо у світлі подій, що відбуваються з початку 2014 р., які привели до відпливу інвестиційного капіталу з України, знеціненню національної валюти, зменшенню реальних доходів населення, зупинці виробничих потужностей із-за розриву контрактів на постачання продукції, посиленню інфляційних процесів і т. д. При цьому в 2015 р. на вітчизняний АПК доводилася найбільша частка в сумарному показнику експорту: Україна експортувала агропродовольчої продукції на 17 млрд. дол., тоді як імпорт виріс майже на 9% і склав 8,2 млрд. дол.; 2/3 експорт агропродовольчих товарів забезпечували 5 видів продуктів: кукурудза - 13%, пшениця - 11%, насіння рапсу - 7%, соняшникова олія - 19% і соняшниковий шрот - 5%.

За даними Державного інформаційно-аналітичного центру моніторингу зовнішніх товарних ринків, пріоритетним напрямом для України в структурі експортного товарообігу в 2015 р. були країни СНД, в які експортувалися близько 36% товарів; на 10% менше продукції поступило в країни ЄС. Серед провідних імпортерів української продукції є також країни Близького і Далекого Сходу, де купують, відповідно, 18% і 8% товарів, що йдуть на експорт. Приблизно такий же вигляд і у структури імпорту в Україну: найбільші його об'єми (37%) - з СНД, потім йдуть країни ЄС (35%), Дальнього (15%) і Близького (3%) Сходу.

Негативним в цьому процесі є те, що товари, що експортуються, мають низьку додану вартість. Тут доречно відмітити, що ще в 1660 - 1685 рр. в Англії за часів короля Карла II був прийнятий закон, що забороняв вивезення сировини, оскільки після його обробки за кордоном воно завозилося в країну за більш високими цінами. На нашу думку, Україна також повинна диверсифікувати структуру свого експорту агропродовольчих товарів і нарощувати експорт товарів з високою доданою вартістю. Як результат, значущість аграрної галузі в економіці країни буде рости.

Вітчизняний аграрний сектор стане «локомотивом» модернізації держави і джерелом розвитку національної економіки за рахунок мультиплікативного ефекту різних її сфер (харчової промисловості, машинобудування і т. д.).

Проблема забезпечення стійкості розвитку аграрної галузі не нова, проте напрями її реалізації в умовах сучасних економічних відносин істотно відрізняються (рис. 1).

Рис. 1. Проблеми забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі

Складено автором на основі: [2]

По-перше, сільське господарство продовжує залишатися головним виробником продуктів харчування і основним джерелом життєдіяльності людини. Будь-які порушення в його розвитку призводять до дестабілізації і диспропорцій виробництва і споживання. Структурні зміни в галузі в умовах трансформаційної економіки в основному спрямовані на виробництво тій продукції, яка забезпечує максимальний прибуток, що в аграрній сфері не завжди виправдано з

точки зору стійкості виробництва, забезпечення продовольчої безпеки товариства і збереження родючості ґрунтів.

По-друге, ринкові умови визначають процеси вузької спеціалізації підприємств сільського господарства, тобто виробництва продукції, що дає найвищий прибуток. Проте мінлива конкуренція і кон'юнктура світового ринку вирівнюють ціни і рентабельність товаровиробників, що призводить до недовикористання виробничого потенціалу сільськогосподарської галузі, зниження об'ємів і стійкості виробництва, загострення соціальних проблем [2].

По-третє, природні чинники відчутно впливають на всі процеси, що відбуваються в сільському господарстві. Часткове їх регулювання шляхом меліорації, хімізації, механізації, організації насінництва на науково -обґрунтованому рівні вимагає великих інвестиційних вкладень, яких нині в достатньому об'ємі немає ні у сільських товаровиробників, ні у держави. Це сприяє збереженню нестійкості виробництва основних видів сільськогосподарської продукції.

По-четверте, важливою умовою стійкості аграрної галузі виступає розвинена інфраструктура АПК, раніше всього аграрного ринку. З переходом до ринкових відносин її формування і нормальне функціонування ускладнені, що збільшує витрати на просування продукції до споживача, обумовлює значні цінові перепади, що так само породжує нестійкість розвитку сільського господарства.

По-п'яте, стійкість сільськогосподарського виробництва і взаємозв'язаних з ним сфер економіки значною мірою залежить від регулятивної ролі держави. Проте нині його вплив недостатньо. Це порушує нормальну течію відтворювального процесу, а збиток від нестабільності в аграрній сфері значно перевищує збитки в інших галузях.

По-шосте, загроза стійкості аграрній галузі України в умовах світових інтеграційних процесів зумовлена нездатністю більшості підприємств робити продукцію, що відповідає світовим стандартам.

Усе це посилює увагу сучасних дослідників [6] до проблеми стійкості виробництва і розвитку сільського господарства. При цьому основні підходи до розкриття цього поняття і розробки заходів, що забезпечують динамічний розвиток, визначаються, передусім, необхідністю подолання кризового стану аграрного виробництва. Ретроспективний огляд теоретичних аспектів проблеми стійкості

сільського господарства показує, що впродовж багатьох років вона залишається в числі найбільш актуальних для держави. Проте, незважаючи на значну кількість наукових публікацій з питань підвищення стійкості виробництва в цілому і сільськогосподарського зокрема, слід зазначити, що стійкість розвитку аграрної галузі є новою і ще недостатньо розкритою категорією з точки зору як сутності, так і методології дослідження.

Нині відсутнє єдине і загальновизнане визначення категорії «стійкість розвитку аграрної галузі (сектори)», що обумовлене суперечністю і неопрацьованістю концепцій стійкого розвитку, нестачею інформації для кількісного виміру міри стійкості. Одні автори під стійкістю, зокрема, землеробства розуміють здатність протистояти негативним впливам, переважно - стихійним силам природи, попереджати або послабляти спади виробництва [6]; інші - розглядають її як стійкість середнього рівня динамічного ряду [7]; треті - трактують її як стійкість еволюції, розвитку досліджуваного явища [8]. Проте тільки цим поняття стійкості не вичерпується. Стійкість аграрного розвитку - це не лише можливість здолати несприятливі для сільського господарства явища, але і здатність використати їх з найбільшим ефектом.

Для розробки моделі управління стійким розвитком аграрної галузі регіону необхідно визначитися з тлумаченням понять «Економічна стійкість регіону» і «економічна стійкість аграрної галузі». Враховуючи дослідження, проведені окремими ученими [7,8], прийmemo, що:

- економічна стійкість регіону - це здатність його економіки після деякого обурення(зміни зовнішніх або внутрішніх чинників розвитку) швидко повертатися в стан не гірше попереднього, зберігати його скільки завгодно довго, а також покращувати за умови позитивної зміни економічних процесів в регіоні;
- економічна стійкість аграрної галузі - це її здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам, зберігати стабільну рівновагу впродовж достатнього часу.

Перехід до стійкого розвитку аграрної галузі регіону - процес досить тривалий, що вимагає рішення складних економічних завдань. У міру просування до стійкого розвитку саме уявлення про нього мінятиметься і уточнюватиметься, потреби людей - ставати раціональнішими відповідно до наявних обмежень, а засоби

задоволення цих потреб - удосконалюватися. Тому, реалізацію принципів стійкого розвитку слід розглядати поетапно. Причому, тільки для відносно ранніх етапів можуть бути розроблені певні програми і прогнозні документи.

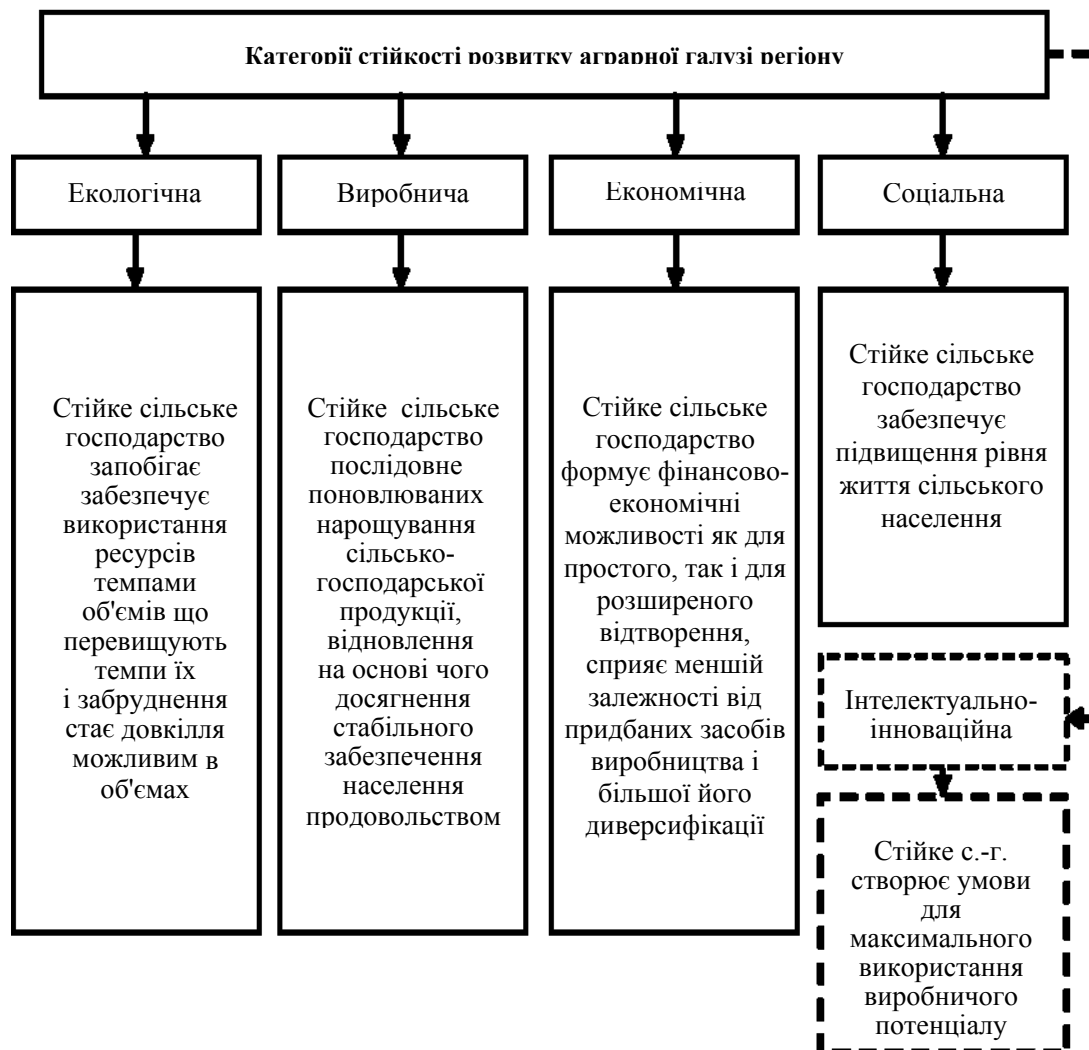
Регіон являється, з одного боку, складною соціально-економічною системою, внутрішнє середовище якої складає економічна, соціальна і екологічна підсистеми, а з іншої - підсистемою більш високого ієрархічного рівня. Отже, стійкість регіональної соціально-економічної системи залежить від стійкості як соціально-економічних систем більш високого рівня, наприклад країни в цілому, так і що входять до її складу підсистем (галузей).

Різноманітність підходів до визначення стійкості розвитку аграрної галузі регіону обумовлена багатогранністю цієї проблеми, надзвичайною складністю об'єкту і сукупності завдань, що вирішуються цією галуззю в цілому і її складовими, зокрема. Пошук нових напрямів і шляхів розвитку аграрної діяльності, що знижують її негативний вплив на довкілля, зумовив появу нового тлумачення стійкості аграрного виробництва як виробництва, орієнтованого на якість продуктів харчування, якість життя і безпеку довкілля, збереження умов для стабільного забезпечення людства продовольством в довгостроковій перспективі. При такому загальному екологічному підході у понятті «Стійкість розвитку аграрної галузі регіону» виділяють наступні категорії: екологічну, виробничу, економічну і соціальну. Ми пропонуємо доповнити їх інтелектуально-інноваційною складовою [6] (рис. 2).

Однозначного визначення поняття «Інтелектуальний потенціал» немає. Ми схилиємося до думки вчених, які розглядають інтелектуальний потенціал як єдність творчих і трудових індивідуальних потенціалів працівників підприємства, що характеризують їх здатність до виробництва матеріальних благ за допомогою матеріалізації знань, а також їх адекватність вимогам управління.

Інноваційний потенціал ми трактуємо як сукупність усіх видів інформаційних, інтелектуальних, технологічних і науково-виробничих ресурсів, включаючи технологічну документацію, патенти, ліцензії, бізнес - плани, інноваційні програми і т. д. Від стану інноваційного потенціалу залежить вибір тієї або іншої стратегії розвитку;

інноваційний потенціал в даному випадку можна вважати «мірою готовності» економічної системи виконати поставлені цілі розвитку.

Рис. 2. Категорії поняття «Стійкість розвитку аграрної галузі регіону»

Складено автором на основі: [6]

Система стійкості розвитку аграрної галузі регіонів є структуротворним елементом економічної системи національного рівня і основною ланкою в комплексі заходів по забезпеченню населення продовольством. Розглядаючи сільське господарство (аграрний сектор економіки) як єдину економіко-еколого-соціальну систему, що має певну мету, структурно єдині функціональні зв'язки і особливості, вважаємо, що в сучасний період важливе значення надається не просто фактичному зростанню сільськогосподарського виробництва, а підвищенню його економічної ефективності, яка забезпечує стійкість в цілому. Так, збільшення обсягів виробництва тваринницької продукції без кардинального підвищення її рентабельності (яка значно нижче, ніж в

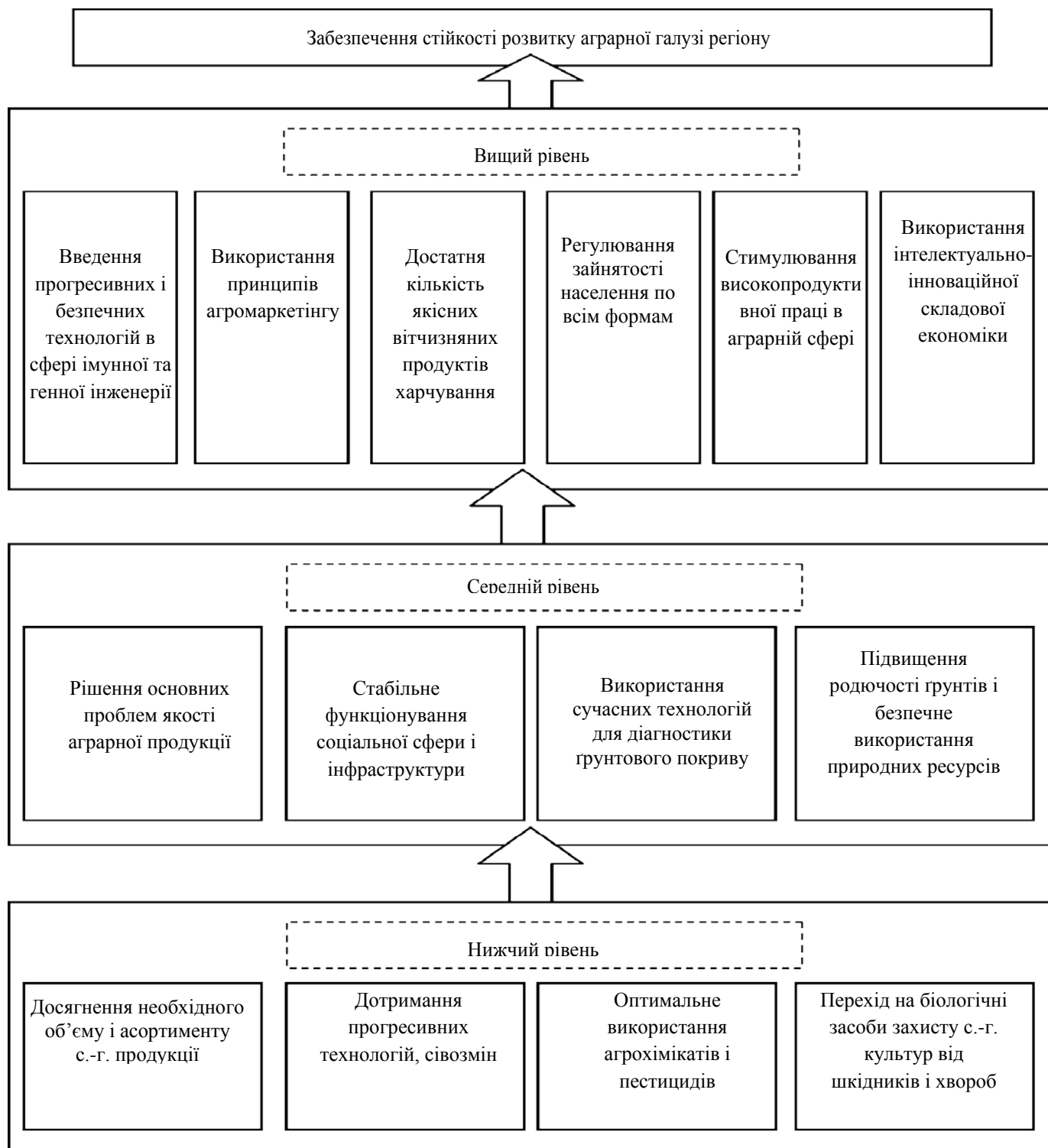
аграрному секторі. В той же час зростання ефективності, що не супроводжується збільшенням обсягів виробництва, створює небезпеку посилення залежності країни від імпорту продовольства і може спричинити зростання безробіття на селі і розширення масштабів бідності.

Вимагає пояснення і підхід до досягнення соціальних цілей стійкого розвитку аграрного сектора. Річ у тому, що поліпшення умов життєдіяльності працівників сільського господарства виходить за рамки галузі і багато в чому пов'язане з комплексним розвитком сільських територій (регіонів). Тому, очевидна взаємозалежність стійкості аграрного сектора і рівня сільського розвитку. Тісний зв'язок розвитку сільського господарства з розвитком села як соціально-територіальної підсистеми товариства, в якій ця галузь домінує, на наш погляд, є найважливішим компонентом методології дослідження проблем стійкості аграрної сфери. Саме такий підхід декларувався на сесії ФАО в Римі в 1996 р., в матеріалах якої сказано: «Головним завданням Програми стійкого сільського господарства і розвитку є стабільне підвищення рівня виробництва продуктів харчування і до трактування стійкості розвитку аграрної галузі регіону полягає у збалансованому поєднанні виробничих, економічних, соціальних і екологічних цілей. Використовуючи системний підхід і спираючись на виявлені сутнісні ознаки досліджуваної категорії, стійкість розвитку регіональної аграрної галузі ми розуміємо як динамічний процес переходу системи на якісно новий інноваційний рівень, спрямований на забезпечення економічно обґрунтованого, екологічно безпечного, соціально орієнтованого розширеного відтворення, на підвищення рівня і поліпшення якості життя сільського населення в умовах впливу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища. Процес переходу аграрної галузі до стійкого розвитку припускає реалізацію декількох рівнів (рис. 3).

Перший, нижчий, рівень розвитку припускає наукове дотримання сівозмін, застосування вітрозахисних смуг і сучасну меліорацію земель, оптимально обумовлене дотримання зберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур, формування продуктивного стада, перехід на біологічні способи захисту культур від шкідників, зменшення використання агрохімікатів і пестицидів.

Другий, середній, рівень стійкості сільського господарства припускає, поряд з відміченими характеристиками, ряд додаткових -

поліпшення родючості ґрунтів і природних ресурсів сільського агроландшафту, використання прогресивної діагностики аналізу ґрунтового покриття і стану здоров'я сільськогосподарських тварин, постійний моніторинг шкідників і хвороб рослин і тварин.

*Рис. 3. Рівні стійкості розвитку аграрної галузі регіону
Складено автором на основі [8]*

На третьому, вищому, рівні увагу слід приділяти формуванню і організації господарств, що виробляють екологічно чисту рослинницьку і тваринницьку продукцію, зосереджених на впровадженні найбільш прогресивних, безпечних і безвідходних технологій в галузі імунній, генній інженерії і дистанційному зондуванні об'єктів агрокомплексу. Особливе значення повинне надаватися практичному використанню принципів агромаркетингу і підприємництва.

Також передбачається комплекс заходів по пом'якшенню і попередженню безробіття на селі, регулюванню зайнятості в розрізі усіх організаційно-правових форм господарювання, створенню умов для підвищення стимулів до високопродуктивної праці в аграрній сфері виробництва, у тому числі за рахунок широкого розвитку в господарствах різних видів неаграрних виробництв. Тому, це сприятиме стійкості розвитку аграрної галузі в плані вдосконалення економічної і соціально-трудової сфери на селі, підвищення рівня доходів і соціальної захищеності сільського населення.

Для забезпечення стійкості розвитку аграрної галузі велике значення має управління процесами, що відбуваються в її системотворних елементах. Дійсно, будь-якій існуючій організаційній структурі повинна відповідати адекватна система державного управління, оскільки без неї не обходиться жодна країна. У нас таким органом управління є Міністерство аграрної політики і продовольства України і його регіональні підрозділи.

Для реалізації управлінських впливів в аграрній галузі регіону доцільно застосовувати загальний кібернетичний метод, запропонований засновником кібернетики Н. Вінером [1], який був вдало використаний і в сільському господарстві А. Ф. Чудновским [5]. При такому підході для управління стійкістю розвитку аграрної галузі доцільно спочатку визначити: інформаційні потоки аграрної економічної системи регіону; принципи побудови і функціонування моделі управління стійкістю розвитку аграрної економічної системи регіону; цільову функцію, види і завдання управління стійкістю розвитку аграрної економічної системи регіону. Розглядаючи стійкість розвитку аграрної галузі регіону саме з цих позицій, можна представити її як систему, сформовану з наступних взаємозв'язаних складових: процесів виробництва і переробки сільськогосподарської продукції,

ринку засобів виробництва і послуг, ринку сільгосппродукції і продовольства, діючого механізму управління (рис. 4).

Взаємозв'язок цих складових утворює так звану модель управління стійкістю розвитку аграрної галузі регіону.

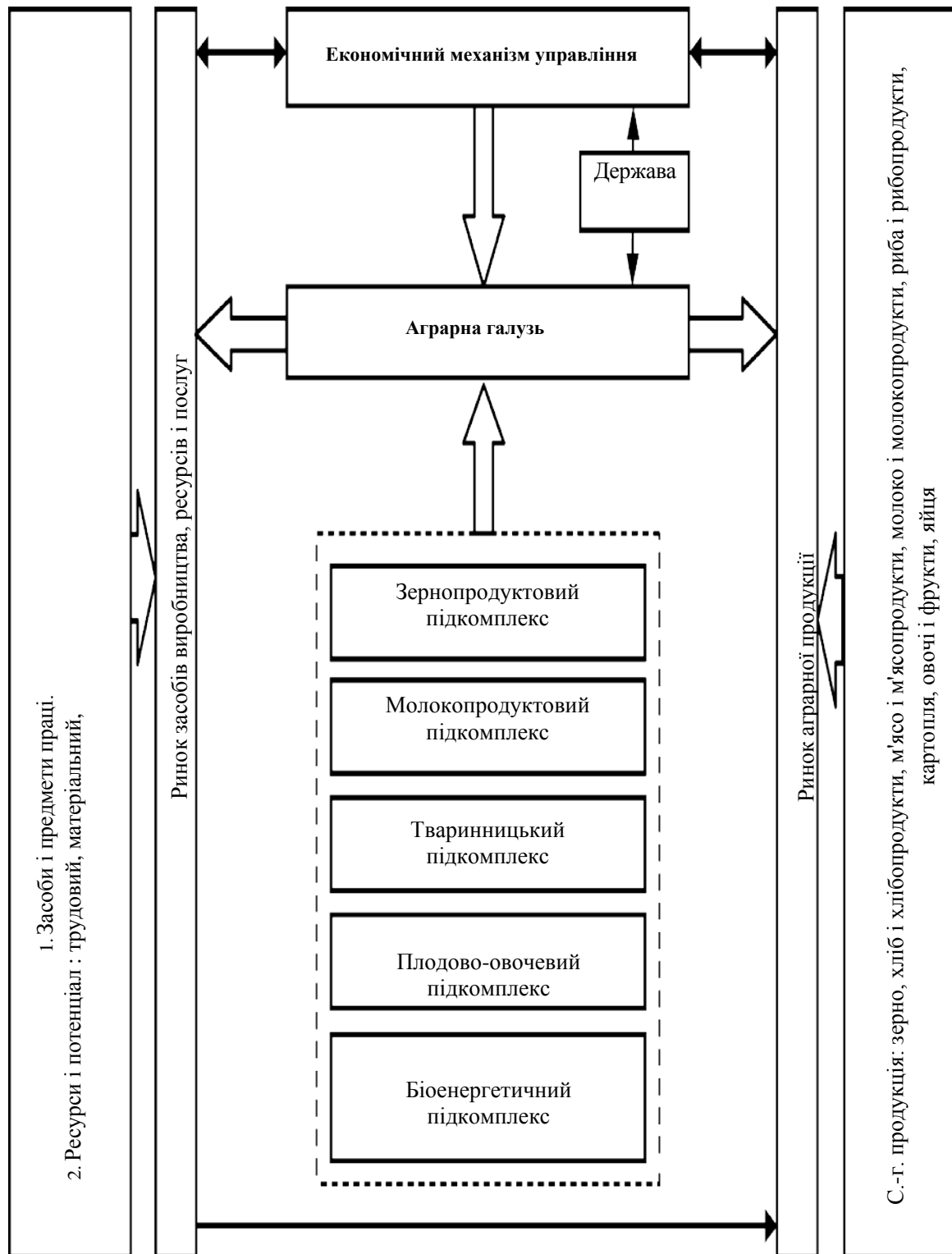

Рис. 4. Модель управління стійкістю розвитку аграрної галузі регіону
Складено автором на основі [2]

Входом моделі управління стійкістю розвитку аграрної галузі регіону, з одного боку, являються грошові потоки, попит населення на сільськогосподарську продукцію і продовольство, а з іншої - пропозиція господарюючих суб'єктів двох основних видів товарних груп: ресурсів і послуг, а також засобів і предметів праці. Ресурси і послуги представлені кваліфікованою робочою силою, виробничо-технічними послугами (ремонт і обслуговування сільськогосподарської техніки, транспортні перевезення, електро- і газопостачання і т.д.), послугами з підготовки кадрів, наукового забезпечення, рекламно-інформаційними послугами тощо.

До складу другої товарної групи входять: виробничі будівлі, споруди, сільськогосподарські машини і устаткування, транспортні засоби і т.д., а також добрива, комбікорми, паливо, основні і допоміжні матеріали та ін.

Виходом цієї моделі є, з одного боку, сукупна пропозиція сільськогосподарських підприємств, підприємств по зберіганню і переробці, а також особистих селянських господарств населення у вигляді безпосередньо сільськогосподарської продовольчої продукції і товарної продукції харчової промисловості, а з іншої - їх попит на засоби виробництва і предмети праці, різноманітні ресурси і послуги. Збалансованість сукупного попиту і сукупної пропозиції господарюючих суб'єктів з сукупним попитом населення на продовольство визначає рівноважні ціни на засоби виробництва, ресурси і послуги, а також на ті або інші види продуктів харчування.

Центральне місце в запропонованій моделі управління стійкістю розвитку аграрної галузі регіону займає ринок сільськогосподарської продукції і продовольства; ринок же засобів виробництва, ресурсів і послуг має допоміжне значення. Дійсно, продаж засобів і предметів праці, матеріальних, трудових, фінансових і інших ресурсів, надання різних послуг створюють тільки умови для забезпечення стійкості розвитку аграрної галузі, зростання виробництва і реалізації аграрної продукції.

Відмітимо, що запропонована модель стійкості розвитку аграрного виробництва регіону більше має теоретико-методологічне, чим практичне значення. Навіть у країнах з розвиненою економікою стійкість розвитку аграрної галузі як країни в цілому, так і окремого регіону не може бути саморегульованою системою. Держава і регіони зберігають за собою досить широкий спектр регулюючих функцій, основні з яких згруповані на рис. 5.

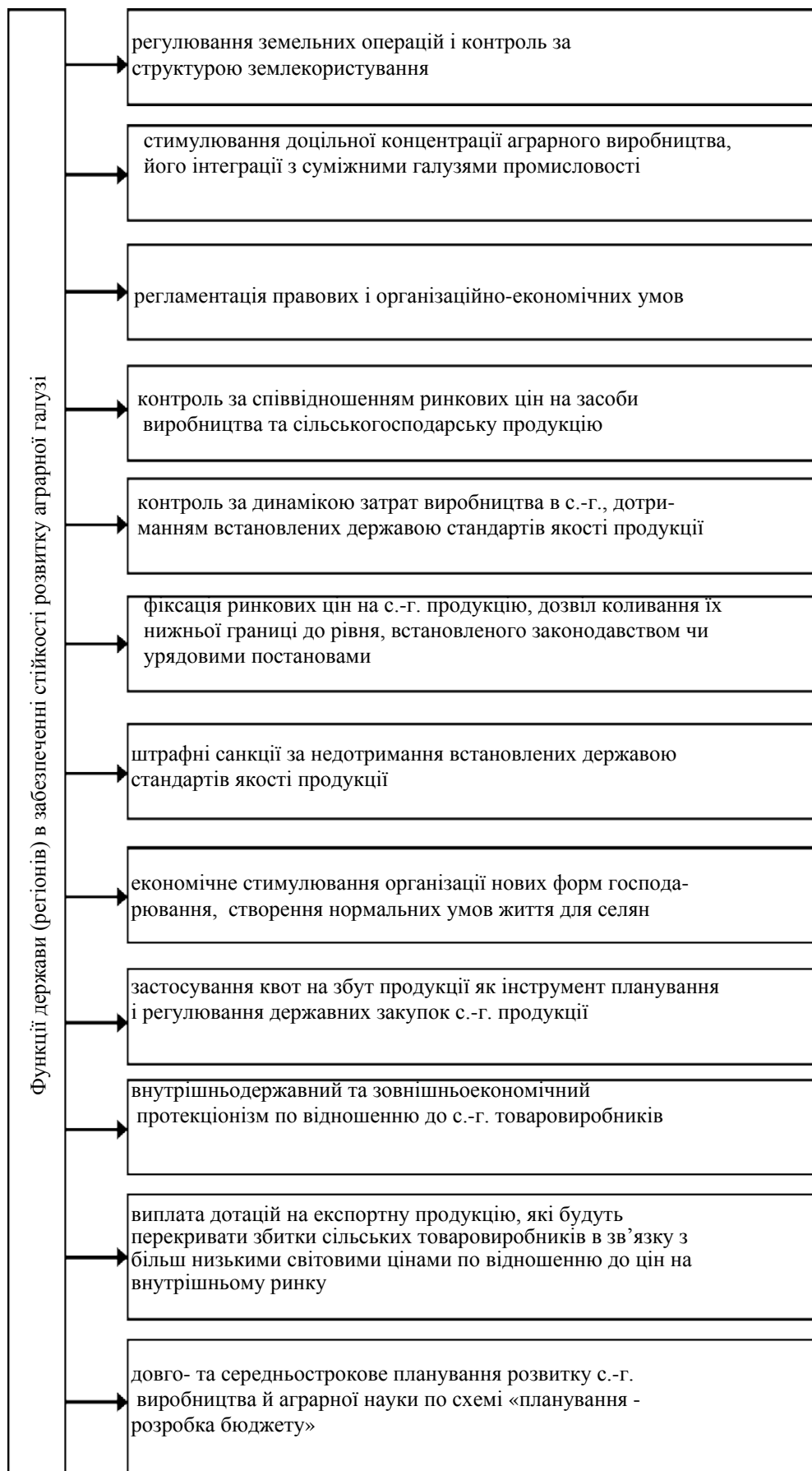

Рис. 5. Функції держави в забезпеченні стійкості розвитку аграрної галузі
Складено автором на основі [6]

Слід погодитися з тими авторами [3,4], які вважають, що державне регулювання стійкості розвитку аграрної галузі повинне носити програмно-цільовий характер і бути сукупністю правових, економічних, організаційно-адміністративних заходів з необхідними ресурсами, дієвий механізм реалізації поставленої мети і відповідний апарат управління, який міг би забезпечити прямі і зворотні зв'язки держави (регіонів) з виробниками і споживачами аграрної продукції. Держава і регіони повинні, з одного боку, гарантувати сільськогосподарським товаровиробникам таку прибутковість, яка була б достатньою для забезпечення розширеного відтворення і не порушувала б при цьому ринкові механізми саморегуляції, а з іншої - здійснювати заходи по захисту інтересів споживачів і населення в придбанні за доступними цінами необхідних продовольчих товарів заданої якості.

Досвід українських регіонів показує, що одним з ефективних інструментаріїв державного регулювання розвитку аграрної галузі регіону може стати індикативне планування, методика, технологію і організацію якого слід будувати відповідно до ринкових умов. Система індикативного планування повинна відповідати наступним вимогам:

- формуватися на існуючих повноваженнях регіональних органів виконавчої влади;
- містити інформацію, що представляє інтерес для підприємців і потенційних інвесторів з урахуванням напрямів соціально-економічного розвитку регіону, переваг економічної політики регіональних органів влади, чинників, що визначають інвестиційний клімат, і т.д.;
- мати спадкоємність і зв'язок з довгостроковою стратегією соціально-економічного розвитку країни.

Розробку індикативного плану розвитку аграрної галузі регіону слід пов'язати з прийнятою концепцією розвитку регіону, на основі якої і формується стратегічний план розвитку. Він повинен ґрунтуватися на прогнозуванні, яке правомірно розглядати як складову індикативного планування. Для побудови ефективної системи управління стійкістю розвитку аграрної галузі регіону, забезпечення її стабільного зростання необхідно раціонально поєднувати дії усіх суб'єктів управління аграрними відносинами, а саме: державне регулювання, ринкову самоорганізацію і управління аграрною сферою.

Взаємодія цих трьох елементів реалізується таким чином: державу регулює і стимулює розвиток аграрної галузі, сприяє організації галузевого самоврядування; ринкова саморегуляція формує економічні

інтереси суб'єктів аграрного ринку; галузеве самоврядування «доповнює» державу, вказує аграрному бізнесу мети, напряму і перспективи розвитку.

Висновки. Удосконалюючи управління розвитком аграрної галузі регіону, необхідно забезпечувати розумний баланс економічних інтересів між державою, ринковою саморегуляцією і галузевим самоврядуванням, впроваджувати громадський контроль за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування.

Слід підкреслити, що значущість аграрної галузі для економічного розвитку країни вимагає цілеспрямованих зусиль з боку не лише держави, але і приватного бізнесу. Важливим інструментом в цьому випадку може бути розробка прогностичних сценаріїв розвитку сільського господарства на тривалу перспективу, використання яких дозволить товаровиробникам сільськогосподарської продукції краще орієнтуватися в ситуації на аграрному ринку і ефективніше впроваджувати сучасні досягнення науки і практики у свою діяльність, сприяючи тим самим вдосконаленню виробничої, соціальної і економічної складових стійкості розвитку аграрної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Винер Н. Кибернетика и общество. – М. : Тайдекс Ко, 2002. – С. 39.
2. Павловський М.А. Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ (економіка, політологія, соціологія). – К. : Техніка, 2001. – 312 с.
3. Попельнюхов Р.В. Теоретико-методичні засади макроекономічної стабільності // Економіка та держава. – 2009. – № 12. – С. 58–61.
4. Удовіченко М.О. Економічна стійкість аграрних підприємств: фактори, види, модель побудови // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2014. – № 2. – С. 185–189.
5. Чудновский А.Ф. Кибернетика в сельском хозяйстве. – М. : Колос, 1965. – 152 с.
6. Gryshova I., Kryukova I., Mityay O. Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 5-6. – С. 24–27.
7. Gryshova I., Mityay O., Stoyanova-Koval S. The estimation of the enterprise trade name competitiveness // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 2 (6). – С. 85-91.
8. Mityay O., Lagodiienko V., Safonov V. Competitiveness of agriculture enterprises as the main factor of sustainable development of agricultural sphere Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 155 (11-12). – С. 59-62.